чайзингу. За вимогами, що заявляються до користувача як виробника продукції (товарів) правоволодільця, останній відповідає солідарно з користувачем. Винагорода за договором франчайзингу може бути сплачена у формі періодичних відрахувань від торгової виручки, надбавки на оптову ціну товарів, що передаються правоволодільцем для перепродажу, і т.ін. Російський ЦК не передбачає такого поняття як ліцензійний договір та договір франчайзингу, тому наше відчизняне законодавство зробило у цій сфері крок вперед.

Таким чином, наведені вище договори можна вважати договорами інвестиційного характеру. Однак перелік їх далеко не вичерпаний. Система договорів такого роду повинна удосконалюватися відповідно до потреб ринкової економіки.

Список літератури:

1. Андрощук Г., Денисюк В. Франчайзинг: определения, преимущества, перспективы // Бизнес информ. 1997. № 9. 2. Жуков В. Договор инвестиции // Бизнес информ. 1993. № 11. 3. Зобов'язальне право: теорія і практика. Навч. посібн. для студ. юрид. вузів і фак. ун-тів / За ред. О.В.Дзери. К., 1998. 4. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К., 1998. 5. Цивільний кодекс України. Проект // Українське право. 1996. № 2(4).

В.М. Ігнатенко, канд. юрид. наук

КЛАСИФІКАЦІЯ НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Як відомо, цивільне право як сукупність цивільно-правових норм поряд із іншими галузями права має свою систему, тобто свою структуру, побудову, групування норм, виходячи з особливості відносин, які вони регулюють. Загальновизнаним є підхід до поділу цивільного права на підгалузі і інститути. *Підгалузі* цивільного права – сукупності інститутів, які охоплюють своїм регулюванням цілісну сферу певних відносин, що входять в його предмет, а *інститути* – групи норм, що регулюють певні питання цивільних правовідносин [1, с.26].

Існування підгалузей цивільного права грунтується на твердженні, що кожна із підгалузей цивільного права має свій предмет і метод правового регулювання, який відображає специфіку відносин, що регулюються певною підгалуззю, а також тою обставиною, що деякі підгалузі, зокрема, зобов'язальне право, про яке в подальшому піде мова, поділяються на загальну і спеціальну частини: відповідно групі норм, що відносяться до всіх в незалежності від виду зобов'язань і лише до зобов'язань певного виду [2, с.22].

Зобов'язальне право, в свою чергу, включає в себе інститути: договірних і недоговірних зобов'язань. Критерієм розподілу підгалузі на вказані інститути виступає підстава виникнення зобов'язання В першому випадку це договір, як угода двох або більше осіб, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Що стосується недоговірних зобов'язань, то вони виникають з інших юридичних фактів, таких як односторонні угоди, цивільне правопорушення (заподіяння шкоди), безпідставне збагачення.

Питання класифікації зобов'язань є дискусійним в цивілістичній літературі внаслідок відсутності єдиного критерію, який дозволяв би систематизувати зобов'язання в силу різноплановості цього поняття. Більшість авторів поділяє точку зору М.В.Гордона, який запропонував використовувати комбінований класифікаційний критерій [3, с.65-87], що поєднує економічні і відповідні юридичні ознаки. Розвиваючи вказану точку зору Іоффе О.С., класифікуючи недоговірні зобов'язання, виділяє дві їх групи:

1) зобов'язання, що виникають із односторонніх правових дій (публічне обіцяння винагороди, ведення чужих справ без доручення);

2) охоронювальні зобов'язання (зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, рятування соціалістичного майна, безпідставне придбання або збереження майна) [4, с.25].

В цьому випадку, якщо проаналізувати критерії поділу, виходить, що перша група відповідає на питання, яка підстава виникнення зобов'язання – одностороння правова дія, а інша група – яку мету мають зобов'язання, у даному разі – це охорона певних майнових інтересів особи. Це свідчить про складність пошуку єдиного критерію при класифікації недоговірних зобов'язань на противагу договірним, тому що навіть підстави виникнення у них різні. В першому випадку це одностороння угода, а у другому – делікт або загроза такого делікту. І тому важко застосувати вірне твердження Єгорова М.Д про те, що на кожній окремо взятій ступені сходинці ласифікація зобов'язання повинна спиратися на такий критерій, який, по-перше, передбачає найбільш суттєві розбіжності в правовому регулюванні зобов'язальних відносин, а по-друге, забезпечує найбільшу ступінь спільності створених нею структурних підрозділів, що дозволяє виділити в цих рамках найбільшу кількість спільних правових норм [5, с.36-43].

Цивільний кодекс України містить чотири види недоговірних зобов'язань.

1) зобов'язання, що виникають із публічного обіцяння винагороди (оголошення конкурсу);

2) зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди;

3) зобов'язання, що виникають внаслідок рятування соціалістичного майна;

4) зобов'язання, що виникають внаслідок придбання або збереження майна за рахунок коштів іншої особи без достатніх підстав.

Вказаний перелік недоговірних зобов'язань не відображає сучасного стану розвитку недоговірних зобов'язань. Наприклад, не регулюються ті зобов'язання, що виникають при веденні чужих справ без доручення, зобов'язання, що виникають при рятуванні приватного майна, життя і здоров'я людей та ін. Доцільним при формуванні даного інституту є звернення до досвіду зарубіжних країн.

Так, в частині другій ЦК РФ, прийнятій Державною Думою 22 грудня 1995 року, закріплено п'ять видів недоговірних зобов'язань на рівні окремих глав:

1) публічне обіцяння винагороди;

2) публічний конкурс;

3) проведення ігор і парі;

4) зобов'язання по відшкодуванню шкоди;

5) зобов'язання внаслідок безпідставного збагачення.

В свою чергу глава «Зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди « має загальну частину –загальні положення про відшкодування шкоди, а також спеціальну – відшкодування шкоди, заподіяної життю або здоров'ю громадянина; відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок недоліків товарів, робіт або послуг, компенсація моральної шкоди. В цьому переліку відсутні зобов'язання з рятування, які були закріплені в попередньому ЦК РФ

Вважаємо, що більш вдало вирішене питання законодавчого закріплення недоговірних зобов'язань в проекті Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 р. Він містить на відміну від ЦК РФ шість видів недоговірних зобов'язань:

1) публічне обіцяння нагороди;

2) ведення чужих справ без доручення;

3) запобігання загрозі шкоди чужому майну, рятування здоров'я та життя іншій особі;

4) створення небезп4еки (загрози) життю і здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну і майну юридичних осіб;

5) завдання шкоди;

6) безпідставне збагачення.

Публічне обіцяння нагороди як вид недоговірних зобов'язань має два підвиди: публічне обіцяння нагороди без оголошення конкурсу і публічне обіцяння нагороди через конкурс. Порівняно з ЦК РФ проект ЦК України не включає зобов'язань, що виникають із проведення ігор і парі, зате закріплює не врегульовані ЦК РФ зобов'язання із запобігання загрозі шкоди чужому майну, рятування здоров'я та життя особі і створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну і майну юридичних осіб у зв'язку із заподіянням шкоди навколишньому природному середовищу (забруднення повітря, води, ґрунту тощо).

На наш погляд, при (структуруванні) інституту недоговірних зобов'язань слід виходити із класифікації їх на види в римському приватному праві, а саме:

1) квазі-контракти;

2) делікти;

3) квазі-делікти.

До квазі-контрактів належать зобов'язання, що виникають із односторонньої дії якої-небудь особи: ведення чужих справ без доручення, публічне обіцяння нагороди, безпідставне збагачення. Делікти як цивільні правопорушення, тобто протиправні дії трансформувались в сучасному розумінні в зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди. Прикладом квазіделіктів виступає такий вид недоговірних зобов'язань, передбачений проектом ЦК України, як створення небезпеки (загрози) життю і здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну і майну юридичних осіб. Це зобов'язання нагадує відомий римському праву квазі-делікт, по якому будь який бажаючий міг подати позов actio de positis et suspensis, якщо біля цього будинку що-небудь було поставлено або підвішено так, що могло заподіяти шкоду перехожим.

Таким чином, в зазначеному вище порядку і повинні бути розміщені норми, які регулюють недоговірні відносини в новому ЦК України.

Список літератури:

1. Цивільне право України в 2-х частинах. Ч.1 / Під ред. проф. О.А. Пушкіна і доц. В.М. Самойленка. Х., 1996. 2. Цивільне право. Ч.1 / Під ред. Ю.К. Толстого, А.В. Сергеєва. М., 1996. 3. Гордон М.В. Система договоров в советском гражданском праве. Ученые записки Харьковского юридического института. Вып. 5. Х., 1954. 4. Иоффе О.С. Обязательственное право. М., 1975. 5. Егоров М.Д. Классификация обязательств по советскому гражданскому праву // Советское государство и право. 1989. №3.

В.А. Кройтор, канд. юрид. наук
І.Б. Протас, О.І.Сліпченко

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ АКТАМИ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Для побудови в Україні правової держави потрібне послідовне проведення у життя її основних принципів. До них, зокрема, слід віднести існування правової відповідальності держави, її органів перед громадянами (фізичними особами) та юридичними особами. Установлюючи у законодавчій формі права та свободи громадян, сама держава не звільняється від обмежень у власних рішеннях та діях. За допомогою закону вона повинна брати на себе певні зобов'язання і відтак забезпечувати справедливість у своїх відносинах з фізичними та юридичними особами. При цьому держава має визначити чіткі правові принципи відповідальності своїх представників за їх дії, що чиняться від імені держави та її органів [1, с.12].

Відповідальність держави, її органів перед громадянами повинна набувати не декларативних, а реальних форм. Однією з гарантій додержання прав і свобод громадян у їх взаємовідносинах з державою та її органами є встановлена законом цивільна правова відповідальність держави та її органів. Такого роду підхід характеризує ступінь розвитку демократії у суспільстві.

Згідно зі ст. 442 ЦК України шкода, заподіяна громадянинові незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб при виконанні ними службових обов'язків у галузі адміністративного управління, відшкодовується на загальних підставах (ст. 440 і 441 ЦК України), якщо інше не передбачено законом. За шкоду, заподіяну такими діями організаціям, відповідальність наступає у порядку, встановленому законом.

Встановлюючи відповідальність державних органів та громадських організацій за шкоду, що заподіяна незаконними діями у сфері адміністративного управління, закон передбачає різні умови притягнення до неї в залежності від того, хто є потерпілим, – громадянин чи організація. Гадаємо, що статус державних органів є відмінним від статусу громадських організацій, тому і відсилаючий характер самої норми не дає підстав ставити їх в один ряд. Відповідальність за шкоду, заподіяну незаконними (протиправними) діями громадських організацій, а також їх посадових осіб, що закріплена ст. 442 ЦК України, у новому ЦК України повинна